

Yön Dergisi'nde Anti-Emperyalist Söylem ve Orta Doğu

Ömer ATAGENÇ, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Yüksek Lisans Programı

Özet

Yön Dergisi, 1960'lı yılların en önemli muhalif dergilerinin başında gelmektedir. 27 Mayıs'ın ardından değişen siyasal ortam bu muhalefete önemli ölçüde zemin hazırlamıştır. Türkiye'de yükselen muhalif seslere karşılık sistemde köklü bir değişim olmamasına rağmen pek çok Üçüncü Dünya ülkesi, siyasi ve ekonomik bağımsızlıklarını kazanabilmek için "ulusal" değerlere sahip sosyalist nitelikli bir kalkınma yolu izlemiştir. Mısır lideri Nasır'ın bu noktada diğerlerinden farklı bir rolü bulunmaktadır. Suriye ve Irak'ta yükselen BAAS hareketinin, Nasır'ın eylemine paralel biçimde "ulusal" değerleri ön plana koyarak ülkelerinin sömürgeci güçlerin baskısından kurtarılmasına hizmet etmesi Yön'ün ilgisini daha çok Orta Doğu'ya kaydırmıştır. Yön, Orta Doğu ile ilişkileri aynı zamanda bir Türk-Arap diyalogu biçiminde de formüle etmiş ve iki toplum arasında yaşanan tarihi husumet ve kimlik problemlerini aşabilmek için eleştirel bir tarih anlayışının yanı sıra İslamiyet ve Sosyalizmi buluşturan yeni bir işbirliği modeli de öngörmüştür. Sosyo-kültürel problemlere paralel olarak petrol meselesi üzerinden ekonomik sorunlara da değinen Yön, bölgede "ulusal" değerleri merkez alan ve kapitalist olmayan bir kalkınma yolunu benimsemiş devletlerle işbirliği kurmak suretiyle bölgede "bağımsız" ve "güçlü" bir devlet olarak yaşama idealini gerçekleştirmek için çalışmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yön Dergisi, Orta Doğu, Anti-Emperyalizm, Mısır, Cemal Abdül Nasır.

ANTI-IMPERIALIST EXPRESSION IN YÖN JOURNAL AND THE MIDDLE EAST

Abstract

Yön Magazine was one of the leading opposition journals of the 1960s. The political environment that had been changed during the post May 27 the Coup d'état period, was suitable for such an opposition. Even though there was no big change in Turkish political system many of the Third World countries were adopting socialist development programs and national attitudes in order to gain political and financial independence. Here Egyptian leader Nassir was different than others. The Baas movement of Syria and Iraq adopted national attitude similar to Nassirs policies and aimed to gain independence from the colonialist powers and this is why the Yön magazine paid a great deal of attention to the Middle East. Yön also analyzed Turkish-Arab relations and wanted to create a

cooperation model including Islam and Socialism in order to solve the historical hostility between the two. In parallel with social-cultural problems, due to petrol issue, Yön also focused on “national” values and an anti-capitalist development program to create “independent” and “strong” states in the region.

Keywords: Yön Journal, Middle East, Anti-Imperialism, Egypt, Gamal Abdel Nasser.

Giriş

27 Mayıs 1960, Türk dış politikası açısından önemli bir kırılma noktasıdır. Her ne kadar “NATO ve CENTO’ya bağlılık” söylemi, bu dönemin dış politikasının şekillenmesinde önemli olsa da gerek iktidar gerekse muhalefet içinde dış politikaya yaklaşım konusunda ABD eksenini dışında bir tavrın ortaya konduğunu söylemek mümkündür. O güne kadar Türk-Amerikan ilişkileri özelinde böylesine bir muhalefet yapıldığını söylemek mümkün görünmemektedir. Gerek NATO üyeliği gerek ABD ile yapılan ikili anlaşmalar hem siyasi hem de askeri olarak Türkiye’nin ABD’ye giderek daha bağımlı hale gelmesine ve Türk dış politikasının ABD ekseninde belirlenmeye başlamasına neden olmuştur. Türkiye’nin “Küçük Amerika” olarak adlandırıldığı bu dönem, muhalif kesim açısından yeni bir “sömürü” dönemidir. Bu bağlamda, 27 Mayıs sonrası gelişen ortamda yükselen “sol” söylemler kendilerini “anti-emperyalizm” ile daha çok tanımlamaya başlamış ve “tam bağımsızlık” yükselen solun en önemli argümanlarından birisi haline gelmiştir. Yön Dergisi, bu söylemlerin öncülüğünü üstlenerek solun Kemalizm ile buluştuğu bu dönemde Mustafa Kemal Türkiye’sinin bağımsızlığı için geliştirdiği anti-emperyalist tavrın bir sonucu olarak, “Üçüncü Dünya Ülkeleri” diye adlandırılan Orta Doğu başta olmak üzere Asya ve Afrika ülkeleri ile dayanışmanın önemine işaret etmiştir.

27 Mayıs Sonrasında Dış Politikanın Niteliği: 1960-1971

27 Mayıs’ın ardından yeni yönetim, önceki dönemin duruşunu tekrar edercesine ilk açıklamasını ABD’ye mesaj niteliğinde yapmıştır (Gönlübol ve Sar, 1996: 323):

Müttefiklerimize, komşularımıza ve bütün dünyaya hitap ediyoruz. Gayemiz Birleşmiş Milletler Anayasasına ve İnsan Hakları prensiplerine tamamiyle riayettir. Büyük Atatürk’ün yurttan sulh cihanda sulh prensibi bayrağımızdır. Bütün ittifaklarımıza ve taahhütlerimize sadıkız. NATO’ya inanıyoruz ve bağlıyız. CENTO’ya bağlıyız. Tekrar ediyoruz düşüncelerimiz yurttan sulh, cihanda sulh’tür.

1960’lı yıllar, Atatürk sonrası dönemin “Batıcı” eğilimlerine karşı göreceli de olsa bir tepki dönemi olarak nitelendirilebilir. Bu durumun ortaya çıkmasının

en önemli sebebi hiç şüphesiz Kıbrıs meselesinde yaşanan gelişmelerle ilgilidir. 1963 Kanlı Noeli'nin ardından adada suların durulmaması Türkiye'yi yakından ilgilendirmekte ve Türkiye adada yaşanan gelişmelere kayıtsız kalmamaktaydı. Türkiye'nin o dönemde adaya müdahale girişimi, meşhur Johnson Mektubu ile birlikte askıya alınmıştı. ABD'nin Johnson Mektubu üzerinden verdiği mesaj ise Türkiye her ne kadar NATO üyesi olsa dahi NATO'nun ve dolayısıyla ABD'nin bu konuda Türkiye'nin yanında olmadığı yönündedir. Böylesine gergin bir ortamda bölgesel güvenlik konusunda müttefik olarak algıladığı ABD'nin Türkiye aleyhine gelişen ilk krizde sırt çevirmiş olması Türkiye'nin o dönemde kendini büyük ölçüde yalnız hissetmesine yol açmıştır. Bu dönemde ilk defa Türk basını ABD aleyhinde yazılar yayınlamaya başlamıştır (Ahmad, 2007: 238). Metin Toker, o dönemi irdelerken Türkiye'de yükselen ABD karşıtlığının duygusal temelinde Kıbrıs meselesindeki yalnızlığın bulunduğunu söylemiştir (Değer, 2005: 107). Hatta İsmet İnönü, bu konuda tarihi olarak nitelendirilen demecini 16 Nisan 1964 tarihinde Milliyet gazetesine vermiştir. Bu demecinde İnönü, yeni şartların gereği olarak yeni bir dünyanın kurulacağını ve Türkiye'nin de bu yeni düzende yerini bulacağını belirtmiştir (Değer, 2005: 110). Ciddi bir krize sebep olan Kıbrıs Meselesi'ne paralel olarak Türk-Yunan ilişkilerinde de tansiyon giderek yükselmiş ve Ege Denizi, iki ülke arasındaki en önemli kriz bölgesi haline gelmiştir. Karasuları, kıta sahanlığı ve FIR Hattı meselesinin yansısı Ege Adaları'nın silahlandırılması Ege Denizi'nde yaşanan krizlerin temelini oluşturmuştur (Çakmak, 2008: 569).

Aynı dönem, Türkiye'nin bugün Avrupa Birliği olarak bilinen oluşumun nüvesini teşkil eden Avrupa Ekonomik Topluluğu ile ilişki kurmaya başladığı dönemdir. Batı ile daha çok ABD üzerinden ilişki kuran Türkiye, AET'ye yaptığı üyelik başvurusu ile Batı dünyasıyla çok taraflı bir ilişki içine girmeye başlamıştır. Bu ortaklığı sağlayan anlaşma ise 12 Eylül 1963'te imzalanan Ankara Anlaşması'dır (Erol, 2008: 572).

Bu dönemde Batı'yla gerilen ilişkilerin farklı konularda yansımaları olduğu görülecektir. Geçmiş dönemde olduğu gibi Batı'ya endekli bir dış politika yürütülmeyecek, aksine, mümkün olduğu kadar ABD politikalarına karşı çıkılacaktır. Türkiye o dönemde ilk olarak BM Genel Kurulu'nda Cezayir'e self-determinasyon hakkının tanınması konusunda destek vermiştir. Ardından ABD'nin Vietnam'ı işgaline karşı bir tavır almıştır. Yine Türkiye, bir ABD girişimi olan Çok Taraflı Nükleer Güç'e (MLF) katılmayı reddetmiştir. 67 Arap-İsrail Savaşı'nda da Araplara destek vermiştir (Oran, 2003: 674).

Türkiye'de o dönem hükümet kanadının eylemleriyle hız kazanan Batı karşıtı söylem muhalefetin içinde daha sert tonlarla dile getirilmeye başlamıştır. Türkiye İşçi Partisi'nin (TİP) 27 Mayıs sonrası dönemde yükselen profili ve 1965 seçimlerinde

15 milletvekilliği kazanması TİP'i bir anda muhalefetin merkezine yerleştirmiş ve Türkiye solunun neredeyse tamamının bu parti etrafında örgütlenmesine neden olmuştur. Bu durum doğal olarak, ABD'ye ve NATO'ya karşı en sert tepkinin de TİP içinden gelmesini de beraberinde getirmiştir. Yükselen ABD karşıtlığı NATO üyeliğinin tartışmaya açılmasını da sağlamış, ilk defa o dönemde NATO üyeliğine son verilmesi gerektiğinden bahsedilmeye başlanmıştır. TİP'in o dönemde NATO üyeliğine karşı geliştirmiş olduğu argümanların temelinde Türkiye'nin çıkarları ile NATO'nun çıkarlarının uyuşmaması iddiası bulunmaktadır. Türkiye, üyesi bulunduğu bir yapı içinde sahip olduğu imkânları kullanamamakta, en kıdemli komutanlarına kadar emir komuta zincirini NATO'nun emrine vermekte, Johnson Mektubu örneğinde görüldüğü gibi yalnız bırakılmaktadır. Bu gerekçelerle Türkiye, NATO'dan ayrılmalıydı (Erhan, 2003: 694).

Yön Dergisi'nin Ortaya Çıkışı ve Anti-emperyalist Söylemin Yükselişi

Anti-emperyalizm söylemi 1960-1971 dönemine damgasını vurmuştur. O dönemde Türkiye'de yükselen sol hareketin ülke içinde mevzi kazanmasındaki en önemli etken olan anti-emperyalist söylem, solu o dönemde birleştiren bir zemin hazırlamıştır. 2. Dünya Savaşı sonrası gelişen süreçte Asya, Afrika ve Latin Amerika'da birbiri ardına gelişen bağımsızlık hareketleri yeni bir dönemin başlangıcını da işaret etmektedir. Aynı zamanda bu ülkelerin kalkınma hamleleri de ciddi şekilde yankı bulmaktadır. Yön tüm bu gelişmeleri takip etmekte ve ülkelerin "bağımsız" kalabilme konusunda giriştiği tüm çabaları memnuniyetle karşılamaktadır. Doğan Avcıoğlu, ABD emperyalizmini temel sorun olarak görmekle beraber Amerika'nın kapitalist bir dünya imparatorluğu kurmak istediğini ve bunu da kukla hükümetler eliyle gerçekleştirmeye çalıştığını belirtmiştir. Avcıoğlu (1965a: 3), bu süreci şu şekilde değerlendirmektedir:

Demek oluyor ki, Üçüncü Dünya halkları, geri ve satılık yöneticilerinin elinden kurtulup kalkınma ve ilerleme yoluna girme çabalarının karşısında dev Amerika'yı bulmaktadırlar. Birleşmiş Milletlerde, sömürgecilik tasfiyesini savunan Amerika, yeryüzünün en korkunç sömürge harplerini verme kararındadır. Fakat yeni yeni Vietnam'lar pahasına da olsa, çağımızda sömürge savaşları kaybedilmeye mahkumdur.

"Planlı kalkınma" bu noktada Yön'ün temel stratejisidir ve diğer ülkelerin planlı kalkınma hamleleri kamuoyuna bir örnek olarak sunulmaktadır. Örneğin, Hindistan'da Nehru'nun ortaya koyduğu toprak reformu ve kazanımları, Yön Dergisinde övgüyle bahsedilmektedir:

Demek ki, planlı kalkınmanın demokratik bir düzen içinde başarılabilmesi, kuvvetli bir lider etrafında toplanmış büyük bir çoğunluğun bulunması,

yani siyasal konjonktürün elverişli olması sayesinde mümkün olmaktadır. Hindistan'da durum böyle olmasaydı ve gerekli değişiklikler yapılmısaydı, başlangıçtaki Anayasa hükümlerinde gösterilen çözüm yolları mahkemeleri senelerce meşgul eder ve 'demokratik düzen içinde kalkınma' ancak bir hayal olarak kalırdı (Mansur, 1962: 15).

"Üçüncü Dünya Ülkeleri" olarak nitelendirilen ülkeler, her türlü hegemonyayı reddederek kendi bağımsızlıkları için mücadele etmeye başlamışlardır. Bu mücadele aynı zamanda kapitalizmle de mücadeledir. Bu sebeple Lenin'in "emperyalizm" teorisi esas alınarak pek çok ülke kendi bağımsızlığının temellerini hazırlamıştır. Bu gelişmelerin Türkiye'ye olan etkilerine bakıldığı zaman, anti-emperyalizm temelinde oluşan zeminin oldukça geniş katımlı olduğu görülmektedir. Solun kendini tanımlamaya başladığı bu dönemde iki önemli referans kaynağı vardır. Bunlardan birincisi Kemalizm, ikincisi de ileride daha ayrıntılı şekilde incelenecek olan milliyetçiliktir. Gökhan Atılğan'a göre (2007: 680-681), anti-emperyalizm temelinde solun kendi tanımlarken Kemalizm ve milliyetçiliği referans almasının iki önemli sebebi bulunmaktadır. Bunlardan birincisi sosyalizmin "kökü dışarıda" suçlamalarını engellemek ve kendisini yerli ve milli bir hareket olarak göstermek, ikincisi de Mustafa Kemal'in Kurtuluş Savaşı sürecindeki anti-emperyalist mücadelesi sonucunda elde edilen zaferin sola kazandıracığı güce duyulan ihtiyaçtır. Yön Dergisi bu ortamda söz konusu söylemin sahibi olarak hatırı sayılır ölçüde bir etki yaratabilmiştir. Kemalizm, Yön'ün temel referans noktasıdır. Yön'e göre Kemalist devrim yarım kalmıştır. Mustafa Kemal'in ardından farklı bir noktaya saptırılmış ve tamamlanamamıştır. Yön'ün temel stratejisi Kemalist devrimin tamamlanmasıdır (Atılğan, 2008: 61-62).

Kıbrıs Sorunu ile birlikte ABD ve NATO karşıtı söylemler üzerinden "anti-emperyalist" vurgunun öne çıkması Yön Dergisi'nin öncülüğünde Türkiye'de çok geniş bir taraftar kitlesi bulmuştur. Yön'ün başlattığı bu çağrı ile birlikte İleri, Aydınlık, Emek ve Ant gibi dergiler de sol kanat içinde benzer görüşleri savunan yayınlar haline gelmiş ve bu yayınların etkisiyle özellikle üniversite öğrencilerinin katıldığı ABD ve NATO karşıtı geniş çaplı gösteriler başlamıştır (Özdemir, 1997: 249).

Yön Dergisi ile birlikte sol söylemlerin milliyetçilikle yeniden harmanlanmaya başladığını ve "sol değerlere sahip bir milliyetçilik" anlayışının savunulmaya başladığını söylemek mümkündür. Milliyetçilik kavramı 2. Dünya Savaşı sürecinde ağırlıklı olarak "faşizm" ve "ırkçılık" kavramı ile birlikte kullanılmaktaydı. Ancak Avcioğlu, bu algıyı tersine çevirmek istemiştir. Ona göre dönemin temel çelişkisi sınıfsal değil milli-gayri milli ayrımındadır. Bu sebeple de "milliyetçi" olabilmek "bağımsız" olabilmekle eş değerdir. "İrkçı milliyetçilik" emperyalizm ile paralel

iken “sosyalist milliyetçilik” emperyalizme karşı bağımsız bir duruştur. Milli/gayri milli ayrımında sosyalistler “milli” bir nitelik taşımaktadır ve gerçek milliyetçiler “sosyalist” milliyetçilerdir (Oğuz, 1962: 7; Atılgan, 2009: 3-5). Yön Dergisi bu bağlamda milli kültür kavramına da özel bir önem vermiştir. Buna göre, “milli kültür” korunabildiği müddetçe emperyalizm ile mücadele edebilmek olanaklıdır. Milli kültür aynı zamanda bağımsızlık anlamına gelmektedir. Türk milletinin milli kültürünün yükselmesi ise ancak sosyalizmin tesisiyle mümkün olabilir (Atılgan, 2008: 143).

Sadece Türkiye açısından değil, Yön’ün dış ülkelerde yaşanan gelişmeleri de benzer bir yaklaşımla değerlendirdiği görülecektir. Kıta Avrupası’nda Fransa’nın De Gaulle ile başlayan muhalif hareketleri Yön’de olumlu yankıları bulmuştur. Bu hareketler ise “milliyetçi” sıfatı ile nitelendirilmiştir. De Gaulle’ün o dönemde uyguladığı politikalar Yön’ün Türkiye’de uygulanmasını beklediği politikalar ile büyük ölçüde benzerlikler taşımaktadır. Yön’de De Gaulle ile ilgili yapılan değerlendirmelerde şu vurgular öne çıkmaktadır:

General De Gaulle, Atlantik Paktından ve Avrupa Birliğinden yanadır. Ama egemenlik haklarının devredilmesine kesinlikle karşıdır. İnanmaktadır ki, Amerika’nın arzuladığı tarzdaki ‘entegrasyon’ hareketleri bir Amerikan İmparatorluğu kurulmasından başka sonuç vermeyecektir.

...

General De Gaulle Fransa’sının en büyük özelliklerinden biri, hem Sovyet hem de Amerikan hegemonyasına da karşı çıkarak, yeryüzünde milletlerin bağımsızlığını ön planda tutan yeni bir denge kurmaya çalışması olmuştur. General, millet gerçeğini herşeyin üstünde tutmakta, sistemleri ve ideolojileri küçümsemektedir (Yön, 1965: 8).

O dönemde Asya’da başlayan hareketlerin sosyalist niteliği Yön’de ortaya konulurken aynı zamanda bu hareketlerin “milliyetçi” bir temeli olduğu da şu şekilde ifade edilmektedir:

Asya milliyetçileri yavaş yavaş bilinçli olarak yeni bir ufka doğru yol alıyorlar. Bu yeni ufuk her Asya ülkesinin kendi yapısına uygun bir sosyalizmdir. Bu yön sömürgecilik, sefalet, teknik gerilik, sınıf kavgası, kısaca, iç ve dış geriliklerden kurtulmak anlamına gelerek gücünü sosyal adalet, milliyetçilik ve ülkücülükten alıyor. Bu yeni akımda dikkat edilecek noktalardan biri Asya’da henüz genç olan sosyalizmin milliyetçilikle birlikte gelişmiş olmasıdır (Yön, 1962a: 16).

Aynı şekilde Cezayir’de dönemin en önemli sosyalist yapılanması olan Cezayir Kurtuluş Hareketi’nin (FLN) programı da bir bütün olarak verilmiş ve sosyalist

olan bu partinin “milliyetçi” noktalarına da vurgu yapılmıştır. Yön’e göre FLN’nin programına bakıldığı zaman da Kemalist devrimin izlerini bulmak mümkündür. Cezayir de sömürge ekonomisinin yerine bağımsız bir milli ekonomi kurma çabası içindedir. Fransız sömürgesi olan Cezayir, tıpkı Mısır’da olduğu gibi millileştirme yoluna giderek bağımsız bir ekonomi kurmak istemektedir. Toprak reformu, Cezayir ekonomisinin kalkınması için bir anahtar olarak sunulmakta ve ekonomi politikalarının merkezine taşınmaktadır. Yine FLN programı, egemenliğin ulusa devredilmesi konusundaki iradesini de ortaya koymuştur. Ülkede köklü bir değişim gerçekleşebilmesi için üç temel hedef belirlenmiştir. Bunlar, bağımsız devlet, bağımsız ekonomi ve milli kültürdür. “İstiklal-i Tam” ve “Hakimiyet-i Milliye”, Kurtuluş Savaşı ideolojisinin temel dayanakları olup Türk devrimine öncülük etmiştir. Tevhid-i Tedrisat ile birlikte kurulan ve dil devrimiyle önü açılan eğitimde birlik, Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu aracılığıyla Türkiye’de “milli kültür”ün oluşturulmasına yardımcı olmuştur. Bu üç ana hedef gerek Kemalist devrimde gerekse Cezayir’de FLN öncülüğünde gerçekleştirilen devrimde yer almıştır (Yön, 1962c: 13). Yön için Asya-Afrika halklarının dayanışması, dünyanın geleceği açısından oldukça önemlidir. Bu dayanışmanın anti-emperyalist niteliği, yeni bir güç dengesini de beraberinde getirmekteydi. Bağımsızlığını kazanan ve dünya siyasetinde yer alan devletlerin uluslararası hukuk açısından durumu Yön’de şu şekilde irdelenmekteydi:

Yeni devletlerin tüm davranışları şöyle özetlenebilir: Sömürgeciliğe, bütün siyasal, askeri, ekonomik ve ruhbilimsel yanları ile son vermek. Onlar status quo’yu (bugünkü durumu) değiştirmek ve kendi toplumları kadar Uluslararası toplumu da daha adil bir duruma getirebilmek çabası içindedirler. Böylece modern uygarlığın meyvalarından eşit olarak yararlanmak kararındalar (Pamukçu, 1962: 16).

Yön Dergisi’nin Türk Dış Politikasına Bakışı

1960’lı yıllara girildiğinde dış politikada Demokrat Parti etkisinin halen hissedildiği görülecektir. Türkiye’nin ulusal güvenliği NATO güvencesine verilmiş ve Batı ittifakı, Türk dış politikasının temel belirleyicisi haline gelmiştir. ABD’nin bölgesel politikaları açısından Türkiye merkez ülke haline gelmiştir. Batı’nın Orta Doğu’daki varlığını sürdürebilmesi için Türkiye’ye olan ihtiyacı, Bağdat Paktı ve CENTO girişimleri ile somutlanmıştır. Yukarıda da belirtildiği gibi 27 Mayıs sonrası yönetimin ilk açıklaması “NATO ve CENTO’ya bağlılık” üzerine kuruludur. NATO üyeliği, Türk dış politikasının en önemli “kırmızı çizgi”si haline gelmiştir. NATO üyeliği aynı zamanda, Türkiye’nin Sovyet tehdidine karşı ulusal güvenliğinin garantisi olduğu için eleştiriye kapalıdır. Bu durum 1960 sonrası yükselen muhalefet içinde sorgulanmaya başlamıştır. Bunun ilk örneklerini de Yön çevresinde görmek mümkündür.

Yön, dış politikadaki bu tek yanlı tutumun varlığından rahatsızdır. Alınan kararların sorgulanmaması Türkiye açısından bir sorundur. Bu aynı zamanda dış politikada bir dengesizliği de beraberinde getirmektedir. Bu sorunun çözülebilmesi için dış politikanın da sorgulanabilir olması gerekmektedir. Aksi halde Türkiye'nin hareket serbestisi kısıtlanmaktadır. ABD'ye tek yanlı bağımlılığı azaltabilmek için SSCB ile de ilişkiler kurulması gerekmektedir. Böylelikle, Türkiye'nin bağımlılığı azalacak ve Türk dış politikası bir denge noktasına gelecektir (Yön, 1962b: 6). Yön, dış politikada farklı görüşlerin de ortaya konmasının önemine her fırsatta vurgu yapmaktadır. Mümtaz Soysal (1963: 6) bu konu ile ilgili şu değerlendirmeyi yapmıştır:

Dış politikada farklı görüşe sahip olmanın ayıp sayılmıyacağı henüz zihinlere yerleşmemiş. Çoğunlukla, binbir ihtiyatla, ezile büzüle konuşma havası. Oysa, dış tutumdaki temel inançla politika farklarını birbirinden ayırabilmek lazım. Her memlekette, o memleketin temel ihtiyaçlarından, temel güvenlik duygusundan ve temel menfaatlerinden doğan bir temel tutum vardır; bazı memleketlerde çeşitli partiler bu temel tutum çerçevesinde birleşebilir. Fakat, güdülen politikanın, bütün genişliğiyle, bu temel tutuma uyup uymadığı tartışılır. Türkiye'de 'batılı sınıfta yer alma' şeklindeki temel inancın yerleşmiş olması, bu görüş birliğini temel inanç mahiyetinden çıkarıp günlük ve hatta yıllık politikalara, geçici davranışlara kadar yaymayı gerektirmez.

Dış politikada eleştirinin temel hedefi Kıbrıs Meselesi ile başlayan tartışmalardır. Adada meydana gelen kanlı olaylar Türkiye'nin Kıbrıs'a olan ilgisinin artmasına sebep olmuştur. Bununla birlikte Yön, bu konuya en çok ağırlık veren yayın organlarının da başında gelmektedir. Yön'ün Kıbrıs ile ilgili görüşleri resmi makamların öngörülerine bir alternatif oluştursa dahi sağduyuya ve diyaloga yaptığı vurgu adadaki çatışmaların çözümüne ve barış ortamını gerçekleştirmeye yönelik bir adımdır. Yön, "Kızıl Papaz" olarak adlandırılan Rum lideri Makarios'a karşı gerçekleşen eylemlerle ilgili şu değerlendirmeyi yapmıştır:

Aleyhte tezahüratın sebeplerini anlamak güç değil. Düşük hükümetin teşvikiyle meydanlarda Makarios'u yakan ve onu "Kızıl ve kanlı papaz" olarak tanıyan halkın, politika adamları gibi, kısa bir devrede bütün bunları unutup, yeni dostu kucaklaması kolay değildi. Politikacılarımızın buna dikkat etmesi, halkın hislerini ufak politik oyunlarına alet etmemesi lazım... Zira halk hiçbir zaman politikacılar gibi kolay manevra yapamaz. İşin tuhafı Menderes hükümetlerinin sebebiyet verdiği bu durumu Menderesçi basın bu konuda hiçbir günahı olmayan bugünkü hükümet aleyhinde istismara kalkıştı. Halbuki Makarios'a kızıl papaz diyen Menderes'ti, Makarios'u Kıbrıs'ın başına getiren anlaşmayı imzalayan da Menderes'ti. Şimdi Türk cemaatinin menfaatleri bakımından bu

anlaşmayı yaşatmak ve hissi davranışlardan kaçınmak lazım. Adadaki Türk azınlığın menfaati bunu gerektiriyor. Türk hükümeti nüfuzunu kullanarak bu meselelerin en kısa zamanda çözümlenmesini sağlamaktır. Fakat asıl dava iktisadi davadır. Halen iktisaden tabi durumda bulunan Ada Türkleri iktisaden eşit duruma getirilmedikçe, kağıt üzerinde sağlanan garantiler bir şey ifade etmeyecektir (Yön, 1962e: 15).

Türkiye'nin, Kıbrıs Meselesi'nde *Enosis*'i kabul etmesi istenmektedir. Her ne kadar 50'li yıllar "Ya Taksim Ya Ölüm" sloganlarıyla geçse dahi, NATO üyeliği ile birlikte savunma gücünün yanısıra siyasi iradesini de Batının çıkarlarıyla uyumlaştıran Türk yöneticiler, Kıbrıs Meselesinde bu bağımlılığın bedelini Johnson Mektubu ile ödemişler ve *Enosis*'e karşı yeterli direnç gösterememişlerdir. Yön Dergisi, Kıbrıs Meselesi'nde yaşanan bu durumu NATO üyeliğinin bir sonucu olarak değerlendirmiş ve NATO'ya girmek uğruna Kıbrıs'ın kaybedilmesine göz yumulduğunu belirtmiştir (Yön, 1967: 4).

Bir diğer önemli husus Jüpiter füzelerinin kaldırılması meselesidir. 1962 Küba Krizi ile birlikte dünya, nükleer bir savaşın eşiğine gelmiştir. Küresel güçlerin aşırı silahlanması ile ortaya çıkan bu durum dış politikada "dehşet dengesi" olarak adlandırılmaktadır. Bu kritik ortam, krizin taraflarını acil bir önlem almaya sevk etmiştir. ABD ve SSCB'nin ortak çözüm arayışının bir sonucu olarak yeni bir dönem başlamıştır. Bu döneme de "Yumuşama (*Detant*) Dönemi" adı verilmektedir. ABD ve SSCB, yükselen tansiyonu düşürebilmek adına karşılıklı tavizler vermişlerdir. Jüpiter füzelerinin kaldırılması ABD'nin verdiği tavizin bir sonucudur (Öztürk, 2004: 89-92). Jüpiter füzelerinin kaldırılması ile birlikte Türkiye'nin Sovyet tehdidine karşı duyduğu endişenin artması da Yön'ün incelediği bir diğer önemli meseledir. Füzelerin kaldırılmasının ABD'ye karşı tepki oluşturmaya başlaması Yön'de farklı bir açıdan değerlendirilmiştir. ABD ile temelde dostluk ilişkisinin sürdüğü bu dönemde kamuoyunun sadece "kırgınlık" ile geçtiirdiği bu döneme Avcıoğlu'nun tepkisi diğerlerinden farklı olmuştur. Avcıoğlu (1963: 3), füze meselesini şu şekilde değerlendirmiştir:

Füze üslerinin tasviyesinden duyulan endişe, sanırım ki daha çok memleketimizin Batı Savunması bakımından öneminin azalması ve bunun da dış yardımlara tesir etmesi ihtimalinden ileri gelmektedir. Artık herkesin bildiği gibi, görülmemiş kalkınma devresi, memleketimizi koltuk değnekleriyle ancak ayakta durabilecek bir duruma düşürmüştür. Bu kötü durumdan kurtulmak amacıyla, bugün de ciddi bir çaba gösterilmemektedir.

...

Dış yardımlarla gün geçirme politikası böyle sürüp gidemez. Yakın bir gelecekte dış yardımlar daha da azalabilir veya yardımlar askeri

hesapların tamamen dışında iktisadi ölçülere dayandırılabilir. Her iki halde de memleketimizin, hızlı ve dengeli kalkınma yolunu açacak köklü ekonomik ve sosyal reformları hızla gerçekleştirmesi ve Atatürk devrinde olduğu gibi herşeyden önce kendi kendine yardım etmeye yeni baştan alışması gerekir.

Jüpiter füzeleri olayı ile birlikte başlayan gerginlik Türkiye'deki Amerikan üslerinin varlığının sorgulanmasını da beraberinde getirmiştir. İnönü döneminde imzalanan bir dizi anlaşma neticesinde Türkiye ABD'ye askeri anlamda çok ciddi imtiyazlar vermiştir. 2. Dünya Savaşı sonrası dönem, Sovyet tehdidine karşı Türkiye'nin silahlı kuvvetlerin Batı komutasına devrettiği de bir dönemdir. Türkiye o dönemde sadece silahlı kuvvetlerin komutasını devretmemiş, aynı zamanda imzalanan bu anlaşmalar neticesinde bugün ülke içindeki Amerikan üslerinin de temelleri atılmıştır. Bu tek yanlı bağımlılık Yön çevresinde ciddi tepkilere de neden olmuştur. Yön'ün bu konudaki temel algısına bakılacak olursa, NATO üyeliği ile birlikte bir tehdiye karşı savunma garantisi sağlamanın aksine Türkiye, NATO ve dolayısıyla ABD menfaatleri doğrultusunda farklı bir krizin eşiğine doğru gitmektedir. Bu krizin yanı sıra Türkiye, ekonomik anlamda da ciddi bir yükün altına girmekte ve kendini daha da bağımlı hale getirmektedir. Haluk Ülman (1962: 16) bu konuyu şöyle irdelemiştir:

Son yıllarda milletlerarası alanda ortaya çıkan bu önemli gelişmelerin bir kısmı, açıkça görülüyor ki, Türk dış politikasını da yakından etkileyecek niteliktedir. Örneğin, bundan on yıl önce Sovyetler Birliği karşısında tek sığınak olan NATO, üyeliği, bugün Türkiye'yi olmadık nedenlerden çıkacak, üstelik kendi çıkarlarını doğrudan doğruya ilgilendirmeyen bir savaşa katılmak zorunda bırakabilir.

...

Türkiye'nin üye olduğu ortak savunma anlaşmaları konusu konuşulurken, bunların mali ve ekonomik etkilerini de gözden kaçırmamak gerekir. Milletlerarası savunma yüklemelerine girmenin Türk bütçesine olağanüstü yükler yüklediği açık bir gerçektir. Bu yüklemeler Türkiye'nin büyük devletler arasındaki silahlanma yarışına katılmasını kendi çıkarlarının ötesine taşan bazı gereklere göre planlamasını gerektirmektedir.

...

Bunun gibi, ikili anlaşmalarla kurulan yabancı üslerin Türkiye'nin güvenliğine katkısı da bugün eskisi kadar kesin değildir.

NATO üslerinin yanında bir de Amerika'nın kendi toprağı gibi kullandığı ve Türk askerinin giremediği üsleri bulunmaktadır. NATO üslerinin varlığından daha fazla Amerikan üslerinin varlığı ciddi bir tartışma konusu olmuştur. U-2 Casus Uçağı olayı ise Amerikan üslerinin varlığının tartışılmaya açılmasını destekleyen bir gelişme

olarak ortaya çıkmıştır. Avcioğlu (1965b: 9), U-2 Casus Uçağı olayı ve Amerikan üslerini tartıştığı yazısında şu noktalara dikkat çekmiştir:

Görüldüğü gibi Türkiye'deki Amerikan üsleri meselesi 'üs bizimidir, değildir' gibi günlük tartışmaların çok ötesinde, Türkiye için büyük tehlikeler ortaya çıkarmaktadır. Amerikan üsleri, Türkiye'yi hiç beklemediği bir anda, yok olma tehlikesiyle karşı karşıya bırakmıştır.

...

Amerika'nın Lübnan'a asker yollarken İncirlik Üssünü kullanması da, Türkiye'yi Orta Doğu'da lüzumsuz bir maceraya sürükleyebilecek, NATO dışında bir emrivaki idi.

...

Lübnan olayı nasıl tam bir uydu politikasına sürüklendiğimizi ortaya koymaktadır... Fakat bütün bunlar, Menderes döneminde nasıl büyük bir sorumsuzlukla Türkyemizin bir Amerikan çiftliği haline getirildiğini göstermektedir. Ancak, yeni yeni nasıl bir tehlikeli çıkmaza sürüklendiğimizi anlamaktayız. Amerikan çıkarları ile Türk çıkarlarının çatışabileceğini ve bu çatışma halinde Türkiye'deki Amerikan üslerinin nasıl büyük bir tehdit teşkil edebileceğini yeni yeni düşünmekteyiz. Mevcut şartlarda milli bir dış politika, milli bir ordu, milli bir harp sanayii Türk milliyetçilerinin baş amacı olmalı ve askeri, iktisadi, siyasi bütün bağımlılık ilişkilerinin düzeltilmesi için milliyetçiler bütün güçleri ile mücadele etmelidirler.

27 Mayıs sonrası dönemde yükselen NATO'ya yönelik muhalif görüşler yalnızca TİP içinde değil Yön Dergisi'nde de yükselmeye başlamıştır. 24 Aralık 1965 tarihli sayısı "Nato'nun İhaneti" başlıklı kapak ile yayınlanmıştır. Mümtaz Soysal'ın ilgili sayıdaki yazısı (Soysal, 1965: 3) ise NATO üyeliğinin sorgulanmasının bir adım daha ötesine geçmiş ve NATO üyeliğinden ayrılma meselesi ciddi şekilde dile getirilmeye başlanmıştır. Kıbrıs meselesinde NATO ile karşı karşıya gelen Türkiye'de yükselen muhalefetin bir sonucu olarak NATO karşıtı söylemlerin tonu giderek sertleşmeye başlamıştır. Soysal ilgili yazısında NATO üyeliğinden ayrılmak ile ilgili görüşlerini şu şekilde dile getirmiştir:

Değişen dünya karşısında, Türkiye'nin NATO'yu hala on-on beş yıl öncesinin gözlükleriyle görmesi kadar yanlış birşey olamaz. Açıkça anlamak gerekir ki, Türkiye'nin en büyük düşmanı, sınırlarına yığılmış ve harekete hazır bekleyen yabancı ordular değil, kendi içindeki açlık, işsizlik, topraksızlık, adaletsizlik, kısacası 'gerikalmışlık' tehlikesidir. Bu iç düşman, bu büyük tehlike ayakta dururken, New York'taki sanayici, Londra'daki tüccar, Paris'teki banker, Rotterdam'daki armatör yataklarında rahat uyusunlar diye yarım milyonluk bir orduyu NATO

emrine verip gece nöbetine dikmeğe hakkımız yok. Üstelik, elimizdeki gücün ulusal yararlarımıza değil, Batılı büyük devletlerin amaçlarına göre düzenlenmesi, en haklı olduğumuz davalarda bile hareketsiz kalmamız sonucunu doğurmuştur.

Türkiye için NATO'dan çıkış kararını verme zamanı geldi de geçiyor bile. Bu eskimiş, anlamsızlaşmış, kendi aleyhimize yönelmiş ve bizim için artık astarı yüzünden pahalı hale gelmiş olan kuruluştan ayrılmakla dış güvenliğimizi tehlikeye düşüreceğimiz de sanılmasın... Bir defa Türkiye artık açık bir tehditle karşı karşıya değil. İkincisi, böyle bir tehdit yine ortaya çıksa bile, istesek de istemesek de şimdiki 'müttefiklerimizden' askeri yardım teklifleri yağar: çünkü bu toprakları kaybetmemek, onlar bakımından bizi sevdikleri için değil kendi yararlarını sevdikleri için önem taşır. Ama ne var ki, böyle bir çıkış kararını alabilmek de bu sahte yakınlaşmalar sayesinde dış sömürücülerle birlikte çalışma imkanını bulanların değil Türkiye'yi gerçekten sevenlerin işidir.

NATO üyeliği üzerinden başlayan tartışma esasında Türk-Amerikan ilişkilerinin niteliğine yönelik bir tartışmadır. ABD'nin NATO yapılanmasında temel belirleyici olması NATO meselesini özünde bir Türk-Amerikan ilişkileri meselesi haline getirmiştir. Türk-Amerikan ilişkilerinde sorgulanan bir diğer konu dış yardımlar meselesidir. Yön'ün yayın hayatına başladığı dönemde Türk dış politikasının gündemindeki en sıcak konu dış yardımlar meselesidir. Yön ve çevresinin ekonomik sorunları temel alan yaklaşımı, dış yardımlar sorunu ile yakından ilgilenmesine de sebep olmuştur. Yön'e göre dış yardımlar meselesi, Türkiye'nin sömürgeleşme sürecinin en önemli halkalarından birisidir. Osmanlı döneminde Duyunu Umumiye aracılığı ile bağımlı hale gelen ülke Mustafa Kemal'in kurduğu Türkiye Cumhuriyeti'nin "devletçi" hamleleri ile bu bağımlılıktan kurtulabilmiştir. Ancak dış yardımlar, yeni bir bağımlılık sürecinin de başlangıcını teşkil etmektedir. Avcıoğlu (1965c: 17) dış yardımlar konusunu ilgili yazısında şu şekilde değerlendirmiştir:

1945'de Sovyet tehditleri karşısında 'Biz Sovyetlerle dostuz' diye yalnız bırakan Amerika, Soğuk Savaşın başlamasıyla bir ileri karakol olarak memleketimizle ilgilenmeye başlamıştı. Türkiye'de üstler kurmak istiyordu. Yerli kapitalist ve toprak ağası Amerikanın özel çıkarları uzattığı ele dört elle sarıldı. Devletçilik unutuldu. Devletçi planlar rafa kaldırıldı. Söz artık Sam Amcanındı. Sam Amca kapitalist kalkınma yolunu benimsemek şartıyla dış yardım veririm diyordu. Yerli kapitalistlerin ve toprak ağalarının da isteği buydu.

Dış yardımlar meselesine paralel olarak yaşanan bir başka tartışma ise Türkiye'nin doğal kaynaklarının kullanılması ile ilgili problemdir. Zengin yeraltı kaynaklarına

sahip olan Türkiye'nin bu potansiyeli ABD tarafından yakından takip edilmekteydi. Türk ekonomisinin kalkınmasında önemli bir potansiyel olan yeraltı kaynaklarına Amerikalı şirketler tarafından el konulmakta ve bu durum Türkiye'nin ekonomik anlamda gerekli hamleleri yapmasının önünde bir engel oluşturmaktaydı. Bor madenleri, rezerv kapasitesi ve kullanım alanının genişliği sebebiyle en çok dikkat çeken yeraltı kaynağıydı. Amerikalı şirketlerin bor madenlerine olan ilgisi ve yeraltı kaynaklarının Türk ekonomisine kazandırılması için kurulmuş olan Etibank'ın etkisizleştirilmek istenmesi Yön sayfalarına konu olan bir diğer önemli meseledir. Hatta bu durumun somut bir sonucu olarak dönemin Etibank Genel Müdürü Tahsin Yalabık'ın görevden uzaklaştırılması da Amerikalı şirketlerin madenlerle ilgili taleplerine Yalabık'ın karşı durmasına bağlanmıştır. 1961 Anayasası'nın mimarlarından Anayasa Hukukçusu Prof. Dr. Muammer Aksoy, Türkiye'nin yeraltı kaynakları ile ilgili süreci yakından takip eden önemli bir bilim insanıydı. 60'lı yıllarda bu meseleyi yakından inceleyen Aksoy'un yaptığı bu çalışmalar Yön tarafından dikkatle takip edilmiş ve dergi sayfalarına taşınmıştır. Aksoy'a göre, gerek zengin bor madenleri gerekse diğer madenler ile ilgili imtiyazlar Amerikalı şirketlere verilmek suretiyle Türk ekonomisi baltalanmaktadır. Türkiye'nin bu konudaki atılımların gerçekleşebilmesi için ihtiyacı olan maddi kaynağı bulabilmesi için Amerikan Yardım Heyeti (AID)'ne başvurması istenmekte ve AID'den talep edilen paranın alınabilmesi için yeraltı kaynaklarının imtiyazının Amerikalı şirketlere verilmesi şartı bulunmaktaydı. Dönemin Enerji Bakanı Mehmet Turgut, Amerikalı şirketlerin bu taleplerini olumlu karşılarken, Etibank Genel Müdürü Tahsin Yalabık milli menfaatler doğrultusunda ABD'ye karşı durduğu için görevinden uzaklaştırılmıştır (Aksoy, 1965: 8-9). Dönemin tabii senatörlerinden Haydar Tunçkanat, ABD ile yapılan anlaşmaların Türkiye'yi nasıl tek yanlı biçimde bağladığını Yön Dergisi'nde yayınlanan meclis konuşmasında detaylı bir şekilde anlatmıştır. Buna göre, yapılan askeri anlaşmalar Türkiye'yi hem savunma gücünden yoksun bırakmakta hem de astarı yüzünden pahalıya gelen askeri malzemeler Türkiye'ye ağır bir mali yük getirmektedir. Türkiye'yi önemli ölçüde sıkıntıya sokan bu durumu aşabilmek için Tunçkanat (1967: 8-9), Türkiye'nin acilen bir "Milli Savunma Stratejisi" geliştirmesi gerektiğini belirtmiş ve Türkiye'nin milli menfaatleri etrafında bir politika üretmesi gerektiğini meclis çatısı altında dile getirmiştir.

Üçüncü Dünya ile İlişkiler Bağlamında Yön Dergisi'nin Orta Doğu'ya Bakışı

Soğuk Savaş dönemini şekillendiren en önemli olaylardan birisi Bağlantısızlar Hareketi öncülüğünde Asya ve Afrika halklarının, ABD ve SSCB'ye karşı üçüncü bir yol aramaya başlamalarıdır. Her türlü hegemonyayı reddeden ve gerek kendi ülkeleri gerekse tüm dünya ülkeleri için bağımsızlık ve özgürlük talep eden Bağlantısızlar Hareketi, o dönemin muhalif hareketlerine bir örnek teşkil etmiştir. Çünkü ülke içinde "tam bağımsızlık" söylemlerinin yükseldiği dönemlerde

bağımsızlık kelimesi “Ne ABD Ne Rusya” ile birlikte kullanılmaktaydı. SSCB’nin de Amerikan hegemonyasına karşılık Varşova Paktı ile birlikte bir kutup yaratması dünya dengeleri açısından her ne kadar önemli olsa da tıpkı ABD gibi SSCB’nin de kendi paktındaki ülkelere karşı emperyal bir tutum aldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Çekoslovakya örneğinde bu durum açık bir şekilde görülmüştür.

Yön, “ulusal bağımsızlık” kavramına önem vermekte, her türlü saldırıya ve işgale karşı bir mevzi almaktadır. Bunu yalnızca ABD açısından ele almak doğru olmayacaktır. Hangi ülkeye hangi gerekçe ile yapılmış olursa olsun o ülkenin “ulusal bağımsızlığına” yönelen her hangi bir tehdit şiddetle kınanmaktadır. Bu bağlamda Sovyetler Birliği’nin başta Çekoslovakya işgali olmak üzere gerçekleştirdiği pek çok eylem Yön tarafından ciddi şekilde eleştirilmiştir. Çekoslovakya’nın işgali sürecinde İlhan Selçuk bu olayı “menfur bir tecavüz” ve “alçakça bir davranış” olarak yorumlamış ve Atatürkçülüğe dayanan Türk sol devrimciliğinin böylesi bir Rus saldırısını lanetleyeceğini belirtmiştir (Aydınoglu, 2007: 194).

Orta Doğu ile ilişkiler de emperyal tehdit altındaki Orta Doğu ülkelerinde yaşanan “bağımsızlık” hareketleri bağlamında önem kazanmaktadır. Gerek Mısır’da Nasır’ın ortaya çıkışı gerek BAAS hareketinin yükselişi ve Batıya karşı bir duruş sergilenmesi, ülkelerin sınırlarını ve zenginliklerini emperyal güçlere karşı savunma refleksi Yön’ün en çok önem verdiği hususlar arasında yer almaktadır. Bu durum aynı zamanda Türk-Arap ilişkilerinin gözden geçirilmesini de beraberinde getirmektedir. Çünkü Türkiye, Orta Doğu’ya olan ilgisini 2. Dünya Savaşı sonrasındaki sürece kadar kaybetmiştir. Niyazi Berkes (1966) bu durumun sebeplerini Yön’de yayınlanan bir gezi yazısında detaylı bir şekilde açıklamıştır. Her şeyden önce İslamiyet ile Araplığı denk tutan Türkler, Arapların faaliyetleri yüzünden dine karşı bir duruş sergilemeye başlamışlardır. İkinci neden, Kurtuluş Savaşı sürecinde Arapların emperyal güçlerin saflarında yer alması ve bunun üzerine Türkler ile Arapların arasının açılmasıdır. Üçüncüsü ise Türkiye’nin “Batılılaşma” algısındaki bir yanlışlığın sonucu olarak “Doğuya sırt çevrilmesi”dir (Berkes, 1966: 10).

Yön’ün o dönemde Orta Doğu’ya olan ilgisi Mısır üzerinde yoğunlaşmış ve Mısır ile ilgili gelişmeler yakından izlenmiştir. Özellikle de Nasır döneminde “Mısır Sosyalizmi” olarak adlandırılan süreç Yön Dergisinin aradığı kalkınma hamlesi açısından önemli bir örnek teşkil etmiştir (Hasgüler, t.y.). Yön, bu konuyu irdelediği bir yazıda “Arap Sosyalizmi” olarak tarif ettiği bu kavramın başta Mısır olmak üzere bölge ülkeleri için ne denli önemli olduğundan bahsetmekte ve Nasır ile birlikte iktidara gelen anlayışın sömürgeci güçleri tasfiye ettiğini anlatmıştır. Hatta İlhan Selçuk (1962: 6), Mısır’dan bahsederken “Bir kıyaslama yaptığımız zaman Nasırın ülkesi, Arabistan çöllerinde sığınacağımız tek vaha gibi kalır” şeklinde bir

ifade kullanarak konuya duygusal bir yaklaşım geliştirecek kadar Nasır'ı övmüştür. Nasır'ın bazı çelişkili politikaları da eleştirilmekle birlikte son tahlilde Nasır'ın gerek Mısır'ın gerekse bölgenin geleceği açısından önemi vurgulanmıştır. Arap sosyalizmi, bölge ülkelerinin gelişmesi açısından rehber olarak öngörülmüştür (Yön, 1962d: 17).

Az gelişmiş ülkeler açısından sosyalizme geçiş oldukça önemliydi. SSCB, Çekoslovakya örneğinde görüldüğü gibi Yön Dergisi tarafından suçlanmıştır. Ancak bu sosyalizm anlayışı pür bir Marksist sosyalizm değil Nasır'ın önderlik ettiği "kapitalist olmayan yol"dur. Mısır tipi kalkınma modeli o dönemde Avcıoğlu'yu önemli ölçüde etkilemiştir (Yurtsever, 2008: 46-47; Şener, 2010: 85). Avcıoğlu'ya göre sermayenin millileştirilmesi tıpkı Kemalist devrimde olduğu gibi Nasır devriminde de temel uygulamalardan birisi olmuştur. Bu bağlamda İngiliz ve Fransız mallarına el konulmuş ve millileştirilmiştir. Kemalist ekonomi modelinin bir diğer ögesi olan Kamu İktisadi Teşekkülleri (KİT) sistemi Mısır'da aynı şekilde kurulmuş ve faaliyete geçirilmiştir. Ekonomide "planlı kalkınma" anlayışı Atatürk döneminde ekonominin temelini oluşturmuştur. Türkiye'nin Atatürk döneminde geçtiği planlı kalkınma dönemi, Mısır'da da Nasır döneminde 1958 yılında uygulamaya konulmuştur. Atatürk'ün ekonomi devriminde çok önemli bir yere sahip olan toprak reformu Mısır'da da ekonomi politikalarındaki yerini almıştır. Türkiye'deki toprak reformu örnek alınarak geliştirilen bu politika Mısır'da başarılı bir şekilde uygulanmıştır (Aydoğan, 2004: 286-287). Avcıoğlu (1966a), Mısır'daki yükselişi ekonomik bağımsızlık mücadelesi bağlamında daha detaylı incelemiştir. Buna göre, milli burjuvazinin öncülüğünde atılan adımlar sayesinde ülke içinde ciddi bir birikim elde edilebilmiştir. Süveyş Kanalı ve Asuan Barajı'nın millileştirilmesi ile birlikte asıl ivmesini yakalamıştır. Bu yükselişin temelinde ulusal değerleri temel alan sosyalist nitelikli bir kalkınma yolu bulunmaktadır (Avcıoğlu, 1966a: 9).

Yön, henüz ilk sayısında Nasır yönetiminin durumunu irdelleyen bir yazıyı okurlarıyla paylaşmıştır. Bu yazıda Nasır sonrası Mısır'da yaşanan dönüşüm, sosyo-ekonomik durum ve bunların dış politikaya yansımaları irdelenmiştir. Melih Tümer (1961: 19), Mısır'da yaptığı incelemelerin sonucunda şu şekilde bir değerlendirme yapmıştır:

Nasır'ın Orta Doğu, Afrika ve Asya haklarının bağımsızlık savaşlarına ilgi göstermesinden ve dış politikada tarafsızlığı desteklemesinden sonra, şimdi de, köklü ekonomik ve sosyal devrimleri denemeye başlaması, gerek batı dünyasının gerekse Asya, Afrika ve Orta Doğu halklarının ilgisini daha fazla kendine çevirmiş bulunmaktadır.

Nasır, aynı zamanda, Asya-Afrika dayanışmasının sağlanması açısından da kilit bir noktada bulunmaktaydı. Zira Mısır, Asya ve Afrika kıtalarının birleştiği noktada

bulunan bir devletti. Bu sebeple yalnızca Orta Doğu'nun değil, Afrika'nın da bağımsızlık mücadelesi için örnek teşkil etmekteydi. Nasır'ın Yön tarafından büyük bir dikkatle incelenmesinin gerekçelerinden birisi de budur. Bu konu Yön'de şu şekilde ele alınmıştır:

Mısır, Asya ve Afrika'nın birleştiği yerdedir. Ve eğer Nasır Orta Doğu'daki diğer Arap memleketlerinin işlerine çok karışmak için dikkat sarfediyorsa, belki bundan daha fazla milliyetçi Afrika'nın yeni ve kompleks meselelerine karışmamaya gayret etmektedir. Emperyalizme karşı savaşan bir memleket olarak, (Naslı) Afrika mücadelesine elbette bigane kalmaz. Bu sebepten Kazablanka konferansında Gana, Mali ve Fas ile birleşerek, 'Kumanda Birliği' adı altında garip bir şekilde yanlış isimlendirilmiş bir anlaşma ortaya atmıştı. Bu hakikatte, sadece müşterek bir maksat ve karşılıklı yardım politikası manasına gelen bir dayanışma jestiydi. Bu durum bu yılsonunda Afrika devletlerinin Lagos'ta yapacakları daha geniş bir konferansa dış işleri bakanını göndermeyi planlamasına mani teşkil etmedi (Martin, 1962: 19).

Bunun yanı sıra Nasır modeli, ordunun "ilerici" rolüne de atıf yapmakta, aynı şekilde Avcıoğlu da silahlı kuvvetlerin "ilerici" rolü üzerinden ordunun rolünü tanımlamaktadır (Şener, 2010: 101). O dönemde Orta Doğu ülkeleri, BAAS hareketinin yükselişine tanık olmuştur. BAAS hareketi, Orta Doğu coğrafyasında Batı hegemonyasına karşı bir tepki olarak meydana gelmiş bir harekettir. "Arap Sosyalizmi" olarak da formüle edilen bu kavram Arap toplumlarının "ulusal bağımsızlık" ilkesi temelinde kalkınmalarını öngörmektedir. Başta yeraltı kaynakları olmak üzere ülkelerinin tüm ekonomik varlıklarının millileştirilmesini ve bu sayede emperyalizmin etkisinin azaltılmasını savunmaktadır. Bu aynı zamanda bölge ülkelerinin özgürleşmesine giden yolda önemli bir adım olacaktır. Eylemsel sürecinde silahlı kuvvetlerin merkezinde olduğu bu hareketler, doğal olarak askeri müdahaleleri de ülkelerinin geleceği açısından kaçınılmaz görmektedir. BAAS hareketi, her ne kadar belirtilen amaçlar doğrultusunda ortaya çıkmış olsa da süreç içinde oligarşik ya da monarşik diktatörlüklere evrilmişler, anti-parlamentarist ve anti-demokratik yöntemler ile birlikte tanımlanmaya başlamıştır. Türkiye'de aynı şekilde BAAS yönetiminin ve Nasır'ın "milli" ve "ilerici" karakteri üzerinden olumlu değerlendirmeler yapan Yön Dergisi, darbecilik suçlamaları ile karşı karşıya kalmaktadır. Bunun en somut örneği, Talat Aydemir'in darbe girişiminin, Türk bir "Nasır"ın iktidara gelme talebi şeklinde öne sürülmesidir. Barkın'a göre (2011: 79) bu durum Yön Dergisi ile Talat Aydemir'in Nasır örneği üzerinden düşünsel bir yakınlık içine sokulma çabasıdır. Bu yakınlaştırma çabası günümüze kadar yansıyarak Yön=Avcıoğlu=Darbecilik şeklinde bir denklem kurulmasına sebep olmuştur. Bunun yanı sıra, Mısır'da Nasır'ın iktidara gelişinin

ardından ülkede önemli bir güç olan Müslüman Kardeşler'in Nasır'la sürtüşmeye başlaması da Yön'ün yakından takip ettiği önemli konulardan birisidir. Müslüman Kardeşler, başlangıçta Nasır iktidarını desteklemişler ancak sonraki süreçte iktidar hedeflerinden vazgeçemedikleri için Nasır ile ters düşmeye başlamışlardır. Bu karşıtlık, Nasır'a suikast girişimine kadar varmıştır. Yön, bu durumu yabancı gizli servislerin bir operasyonu olarak yorumlamaktadır. Bu iddialarını Amerikalı bir diplomatın demeci ile desteklemekte ve Müslüman Kardeşler'in Amerikan ve İngiliz gizli servislerinin kontrolünde olduğunu belirtmektedir (Yön, 1966: 9).

BAAS'ın etkili olduğu diğer bir ülke de Irak'tır. General Kasım'ın devrilerek Irak'taki BAAS hareketinin etkili isimlerinin yönetime gelmesi Yön'ün gündeminde yer alan konulardan birisi olmuştur. Irak'taki hareket Nasır ile özdeşleştirilmiş, ABD'nin dahi bu harekete komünist olmadığı için göz yumduğu iddia edilmiştir. Türkiye'nin de yaşanan bu gelişmelere gözünü kapamaması ve bu olaylardan ders çıkarması gerektiği belirtilmektedir. Irak'taki yönetim değişikliği Yön'e şu şekilde yansımıştır:

Bu duruma göre yeni idarenin temel karakterinin Arap milliyetçiliği ve sosyalizm olduğu söylenilebilir. Tıpkı Nasır gibi... Yalnız Orta Doğuda Arap milliyetçiliğinin, bütün Arapların birleşmesi şeklinde ortaya çıktığı unutulmamalıdır. Arap milliyetçiliği, Arap birliği demektir. Nitekim Suriye'nin Mısır ile merkezîyetçi bir şekilde birleşmesine ön ayak olan, bugün Irak'ta da duruma hakim görünen milliyetçi BAAS Sosyalistleriydi.

...

Öyle anlaşılıyor ki Amerika, Orta Doğu'da komünizmin gelişmesini önlemek için, Kral Suudlar ve Hüseyinler yerine, milliyetçi ve aşırı devletçi Nasırcı idareleri desteklemekten artık eskisi gibi ürkmemektedir.

...

Türkiye, Nasır'ın Suriye ve Irak'ta hakimiyetini genişletmesini şimdiye kadar hoş karşılamamıştır. Hatta Nasıra karşı Kasım tutmağa çalışmış, fakat şaşkın Kasım bunu anlamamıştır. Başta İnönü olmak üzere Türk idarecileri, kuvvetli bir Nasır, Güneyde huzursuzlukları arttıracak bir tehlike şeklinde görmekte ve Arapların güç kazanmasını istememektedir (Yön, 1962e: 11).

Irak'takine paralel olarak Suriye'deki ihtilal de benzer bir yaklaşımla değerlendirilmektedir. Suriye'deki ihtilalde BAAS'ın sosyalist ve milliyetçi rolü öne çıkarılmakta ve savunulmaktadır. Buna karşılık Türkiye'nin bölgedeki gelişmelere karşı takındığı olumsuz tavır sebebiyle de Türk dış politikası eleştirilmektedir. Suriye'deki ihtilal ile birlikte yaşanan gelişmeler ile Türk dış politikasındaki tavır şu şekilde özetlenmektedir:

Suriye'de kurulan yeni İhtilal Hükümetinin, Türkiye ile dostane münasebetler kurması kolay olmayacaktır. Zira Cumhuriyet Hükümetleri

şimdiye kadar, Arap Birliğine karşı çıkmış ve daima Nuri Said ve Kral Hüseyin gibi gerici kuvvetlerle sıkı işbirliği yapmıştır. Nitekim 1961'de gerici Kuzbari hükümeti kurulduğu zaman onu ilk tanıyan Türkiye olmuş, bu yüzden Mısır, Türkiye ile diplomatik münasebetlerini kesmişti. Fakat artık öyle anlaşılıyor ki gericiliğe yaslanma ve bölme politikası artık iflas etmiştir. Mısır, Irak, Suriye ve Yemen gibi Orta Doğu memleketleri, 'Birlik, hürriyet ve sosyalizm' sloganları altında, ileri bir tarihte birleşmeye bile gidebilecek olan sıkı işbirliğine yönelmektedir. Aslında bahis konusu edilen, 43 yıl önce Atatürk'ün düşündüğü şekilde, vatani emperyalizm ve kapitalizmden kurtararak hızlı ve dengeli kalkınma yolunu açmaktır. İleriye yönelmiş Orta Doğu ülkeleri, Atatürk'ün yapmak istediğini, yapmaya çalışmaktadır. Bu durumda, Atatürkçülükten ayrılıp kapitalizmi seçen bir Türkiye, dış politikasında ileri Arap memleketleriyle flört etmek istese dahi başarıya ulaşamayacaktır. Ancak içte ve dışta gerçekten Atatürkçü bir politika, Türkiye'yi Orta Doğuda tecrit edilmekten kurtarabilir ve hatta Türkiyeyi Atatürk devrinde olduğu gibi, kalkınma çabasındaki bütün az gelişmiş ülkelerin lideri haline getirebilir. O günlerden bugün çok uzadı (Yön, 1963: 13).

Üçüncü dünya ülkelerinin geneline bakıldığı zaman bu devletlerin, siyasi bir bağımsızlıkla yetinmedikleri ve bunu pekiştirebilmek için ekonomik bağımsızlıklarını da sağlama almaya çalıştıkları görülecektir. Mustafa Kemal'in de Türkiye Cumhuriyeti'ni kurarken aynı noktaya temas ettiğini hatırlamak gerekecektir. Siyasi bağımsızlık kazanılabilmesi için ekonomik bağımsızlığın gereğini Asya-Afrika toplumlarının kalkınmasına yönelik ilk kez ortaya koyan kişinin de Mustafa Kemal olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Kurtuluş Savaşı'nın sömürge devletleri üzerinde yarattığı olumlu etkinin bir sonucu olarak bu devletlerin ekonomik bağımsızlıklarını kazanabilmek için ciddi bir çaba sarf ettiğini belirtmek gerekir. Yön Dergisi, Mustafa Kemal'in bu konudaki tavrına paralel olarak Üçüncü Dünya ülkelerinin gerçekleştirdiği hamleleri büyük bir memnuniyetle karşılamıştır. Türkiye'nin de aynı şekilde bir Batı sömürgesi olmaktan kurtularak kendi bağımsız ekonomisini oluşturabilmek suretiyle hızlı bir kalkınma sürecinin gereğinden bahsetmektedir (Dikici, 2007: 151).

Orta Doğu ülkeleri ile yakınlaşabilmenin bir başka boyutu da sosyalizmin İslamiyet ile buluşması düşüncesidir. ABD, Sovyetler Birliği'nin faaliyetlerini etkisiz hale getirebilmek için o dönemde Sovyetler Birliği'nin dinsiz bir devlet olduğunu öne sürmüş ve Orta Doğu'nun Müslüman ülkelerini kendi yanında tutmaya çalışmıştır. Bu faaliyetlerin Türkiye ölçeğinde de bir karşılık bulunduğunu görülmektedir. ABD, Hıristiyanlık değerlerini ön plana çıkarmış ve tek Tanrılı dinlere sahip olan ülkelerin dinlerini muhafaza edebilmeleri için inanan devletlerle yan yana olması gerektiğinden bahsetmeye başlamıştır. 1960'lı yıllar, yalnızca sol değerlerin değil

siyasal İslamcılığın da ivme kazandığı bir dönemdir. 68 hareketi olarak bilinen öğrenci olayları esnasında bu hareketlerin bastırılabilmesi için İslamcı cephe, kolluk kuvvetlerine maddi ve manevi destek vermiştir. Dönemin İslamcı cephedeki önde gelen isimlerinden Mehmet Şevket Eygi, SSCB ve Çin'in dinsiz ama buna karşılık ABD'nin "ehl-i kitap" olduğunu belirtmiş ve ABD ile birlikte dinsizliğe karşı mücadele edilmesi gereğinden bahsetmiştir (Özakıncı, 2005: 396).

Yaratılan bu ortama karşılık, Batı ülkelerinin dış politik hedeflerinin merkezinde olan Orta Doğu ülkelerinin "bağımsızlık" taleplerine paralel olarak sosyalizm ve İslamiyet'in yan yana durabileceğini ve bu sayede sömürge ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanabileceğini belirten görüşler de ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu görüşlerin yer aldığı en önemli eserlerden birisi Roger Garaudy'nın "Sosyalizm ve İslamiyet" adlı eseridir. Bu kitap Avcıoğlu tarafından çevrilmiş ve 1965 yılında Yön Yayınları tarafından basılmıştır (Özakıncı, 2005: 387-388). Bu kitabın çevrilmesi sol çevreler içinde İslam ile barışma ve İslamiyet'in içindeki sosyalizan öğelerin keşfedilebilmesine de olanak sağlamıştır (Macar, 2002: 266). Yön'e yazıları ile önemli ölçüde destek veren Türkiye'nin önde gelen aydınlarından Niyazi Berkes (1965: 16), bu çeviri kitabın içeriği ile ilgili bir takım eleştirilerde bulunmuştur. Ancak eleştirilerin yapıcı niteliği, derginin bütünlüğünü bozmaya yönelik olmaması, aksine, farklı görüşlerin bir senteze doğru evrilerek olumlu bir sonuç elde edilmesini sağlamıştır. Berkes'in konu ile ilgili görüş ve önerileri yazısının son paragrafında şu şekilde özetlenmiştir:

Garudy'nin kitabını çevirenler bu sorunları tartışmak fırsatını, sözünü ettiğimiz zorunluğu bize dolayısıyla hatırlatmış olmakla bir hizmet yapmışlardır. İyi niyet ve emeklerini küçültme gibi bir düşünceden uzak olduğumuza inanacaklarını umarım. Burada tartıştığımız ve bütünü ile ele alamadığımız meselelerimizi düşünmek için birçok okurlara bir münebbih rolünü oynayacak olan bu kitabı salık veririz. Onun söylediklerine gözü kapalı kapılmamak şartıyla!

Petrol meselesi, Orta Doğu'ya bakış açısını belirleyen bir diğer temel etkidir. Orta Doğu meselesi hiç şüphesiz petrol meselesi ile eşdeğer bir hale gelmiştir. Orta Doğu ülkelerinde yaşanan problemler doğrudan ve dolaylı olarak petrol kaynaklarının ele geçirilmesi ile ilgilidir. O dönemde Kuveyt'e batının yönelttiği ilginin temelinde petrolün olduğu iddia edilirken, Kuveyt örneği üzerinden Orta Doğu ülkelerinin batıya karşı savunmasız ve boyun eğen anlayışı Yön Dergisinde şu şekilde yer almıştır:

Petrolden faydalandığı güne kadar geçim kaynağı inci ve sünger avcılığından ibaret olan Kuveyt, Orta Doğu'nun en geri ve fakir memleketi,

hatta çok kötü tabiat şartları dolayısıyla dünyada benzerine az rastlanan bir mahrumiyet bölgesiydi.

...

Orta Doğu memleketlerinin iktisadi ve mali güçlerinin kifayetsiz oluşu, petrol sahibi memleketleri yabancılara daima tavizlerde bulunmağa ve gayet müsait şartlarla işletme imtiyazları vermeğe mecbur etmiştir (Yön, 1962g: 19).

Petrol meselesi ile paralel olarak değinilen konu ise “İslam Paktı” bağlamında Orta Doğu’da Amerikan politikaları ile uyumlu olarak ortaya çıkan yapı ile ilgilidir. Orta Doğu ülkelerinde “milli” söylemlerle ortaya çıkan ve başarılı olan pek çok hareket zengin yeraltı kaynaklarını “millileştirmek” suretiyle Batı’nın bölgedeki emperyal hedeflerine karşı bir tutum alabilmiş ve bu politikasında başarılı olmuştur. Gelişen bu durum Batıyı önemli ölçüde rahatsız etmeye başlamıştır. Orta Doğu’da CENTO’yu kuran Batı, yeni bir örgüt kurmak suretiyle Arap dünyasını yeniden Batıcı politikalar ekseninde bir rotaya oturtmak istemekteydi. Bu sebeple, *Aramco* gibi önemli bir şirkete sahip olan petrol zengini kralların öncülüğünde bir “İslam Paktı” oluşturmuştur. Bu pakt, Batının emperyal politikaları ile mücadele eden yönetimlerin “milliyetçi” söylemine karşı yeniden “İslamcı” bir söylemi benimsemiş ve bu iki görüşü birbirine zıt kamplara bölmek suretiyle denetimi yeniden ele geçirmeyi hedeflemiştir. Avcioglu (1966b: 9), Türkiye’nin bu konuda nasıl bir tutum sergilemesi gerektiğini şu şekilde belirtmiştir:

Türkiye’nin Suudi Arabistan ile dostane ilişkiler kurması elbette normaldir. Ama Türkiye, Nasır-Faysal ve Nasır-İran Şahı kavgasında taraf tutarak, Orta Doğuda bir kez daha emperyalist politikaların oynacağı olmaktan dikkatle kaçınmalıdır. İslam Paktı ya da İslam Zirve Konferansı gerçekleştirilmesinde dahi, Anglosaksonlarla birlikte dostumuz İran Şahı ile Kral Faysal’ın Türkiyeyi, Mısır, Suriye ve Nasır’a yaklaştığı ölçüde Irak aleyhinde bir kampanyaya sürüklemeye çalıştıkları açıktır. İran Şahı ve Kral Faysal, Irak’ta hükümet darbeleri düzenlemek, paralı adamlar kiralayarak Nasır’ı öldürtmeye kalkışmak gibi ölçüsüz davranışlar içindedirler ve Türkiye’yi de peşlerinden götürmek istemektedirler. Bu petrol ve taht kavgasında, Türkiye taraf tutamaz. Kral Faysal ile dost olmalıyız, fakat aynı zamanda İslam Paktına ve Nasır aleyhtarı kampanyaya karşı olduğumuzu belirterek, Nasır ile de dostluk kurmalıyız.

Türkiye, Kuzey komşusunun şimşeklerini üzerine çekmek pahasına, Orta Çağ sultanlarının ve efendilerinin petrol çıkarlarını korumak için kendini harcama saflığını, herhalde birkez daha göstermeyecektir.

Yön’ün son sayılarına yaklaşıırken başgösteren Arap-İsrail Savaşı, derginin Orta Doğu’ya daha fazla eğilmesine sebep olmuştur. Temelde Mısır’ın ve Nasır’ın hedef

alındığı bu savaş, Yön Dergisinde büyük bir tepkiyle karşılanmıştır. Savaşın yaklaştığı dönemlerde Yön Dergisi, Fransız gazetesi *Le Monde*'un Orta Doğu uzmanı Eric Rouleau'nun Orta Doğu değerlendirmesine geniş yer ayırmıştır. Rouleau (1967: 12), yazısında şu hususlara dikkatleri çekmiştir:

Nasırizme mukavemet hareketinin ağırlık merkezi, zamanla Yemenden Suudi Arabistan'a kaymıştır. Vahabi Krallığı, Mısır kuvvetlerinin doğrudan doğruya tehdidi altında olduğu kanısındadır. Mısırlılar, zaman zaman Kralcılara giden yardımın geçtiği Najran hudut şehrini bombalamaktadırlar. Bir Mısır-Suudi Arabistan çatışması tamamen ihtimal dışı sayılamayacağından, Kral Faysal muhtemel hava akınlarına karşı şehirleri korumak için geniş bir askeri programa girmiştir.

ABD ve İngiltere bakımından, herşeyden önce muazzam bir ticari iş söz konusudur. Program İngiliz ve Amerikan silah sanayiine 1 milyar doların üstünde para getirmektedir. Nitekim Yemen hududunun 150 kilometre yakınındaki Khamis-Mishayt üssü, İngiliz Airworks Services firması tarafından inşa edilmektedir. British Aircraft Corporation, Lightning ve Hawker Hunter avcı uçaklarını sağlayacaktır. Amerikan Raytheon şirketi, Suudi Arabistan'ın belli başlı sekiz şehri etrafına radar şebekeleri ve Soler Hawks füzeleri yerleştirmektedir. Bin kadar İngiliz teknisyen ve pilotu, bunlara eklenecek Amerikalılarla birlikte şimdiden Khamis-Mishayt üssünde harekete hazır beklemektedir. Mukaveleleri, onların bir gün içinde, yabancı firma için çalışan 'teknisyen' sıfatını bırakıp Suudi Arabistan hizmetinde 'ücretli asker' olmalarına imkan vermektedir. Teknisyenlerin büyük kısmı, Royal Air Force mensubudur.

Bu değerlendirmeler bölgede yaşanan savaşta sömürgeci güçlerin asıl hedeflerini ve savaşın gerçek mahiyetini belirtebilmek için önemli detaylardır.

Orta Doğu Bağlamında Yön'ün Dış Politika Algısının Değerlendirilmesi

Yön, yayımlandığı dönemin en alternatif stratejilerini üreten, "farklı" olabilmenin gereğini yerine getiren, ciddi bir altyapı donanımı ile eylemini ortaya koyan bir birikimdir. Her ne kadar 27 Mayıs sonrası ortamın dış politik tavrı ABD'ye mesafe niteliği taşısa da son noktada ABD'ye bağımlılığı sorgulamaktan uzak, tek yanlı ve tek sesli bir nitelik taşımaktadır. NATO üyeliği ve ABD ile ilişkilerin dış politikada "kırmızı çizgi" derecesine gelmesi ve sorgulanır olmayışı ülke içinde farklı grupları önemli ölçüde rahatsız etmeye başlamıştır. Bu konuda ciddi bir çıkış yapan en etkili grup ise Yön Dergisi ve çevresinde oluşan entelektüel birikimdir. Bugün belki çok daha rahat dile getirilen anti-Amerikancı söylemlerin o dönemde var olmadığını, 12 Temmuz 1947 ile başlayan anlaşmalar sürecinin doruk noktasındaki Türk-Amerikan ilişkilerinin geldiği noktayı düşündüğümüzde

Yön'ün tavrının oldukça önemli olduğunu söylememiz gerekir. NATO üyeliği sürecinin "Sovyet tehdidi" gerekçesiyle kazandığı "dokunulmazlık", dış politika açısından ciddi sıkıntıları da beraberinde getirmiştir. Yön Dergisi, NATO üyeliğinin siyasi dezavantajlarının yanında ekonomik dezavantajlarını da bu noktada ortaya koymuştur. Ancak buradaki kritik nokta Türkiye'nin NATO üyeliğini askıya alması ya da NATO'dan ayrılıp ayrılmaması ile ilgili durum değildir. Türkiye gibi jeopolitik önemi yüksek olan, kuruluş sürecinde etkin ve dengeli bir dış politika takip etmiş ve "bağımsızlığı" temel ilke edinmiş bir ülkenin 2. Dünya Savaşı'nı takip eden süreçte tek yanlı ve bağımlı bir tutum sergilemesi, Türk dış politikasındaki hareket serbestisini kısıtlamıştır. Dış politikadaki bu tek seslilik, iç politikayı da doğrudan etkilemekte, hükümet ve parlamento ölçeğinde etkin bir muhalefet yürütememek, muhalif seslerin çeşitli sivil toplum örgütleriyle, öğrenci hareketleriyle ve bir takım yayınlarla sınırlı kalmasına sebep olmaktadır. Kritik olan nokta, yeni kurulan düzen ile uyumlu ve ılımlı bir ülke içinde pek çok konunun "sorgulanabilir" olmasını ortaya koyabilme iradesidir. Yön'ü değerlendirirken, dergide doğrudan "NATO'dan çıkılması savunuluyor" demek eksik bir bakış açısı olacaktır. Önemli olan NATO özelinde üyelikten çıkıp çıkmamak değil, NATO üyeliğinin olumlu yönleri kadar olumsuz yönlerini de konuşabilmek, fayda-zarar analizi yapabilecek özgür ve bilimsel bir ortam yaratabilmektir. Kurulan neden-sonuç ilişkileri ve alınan kararlar kadar bu noktaya nasıl gelindiği, ne tür bir yöntem izlendiği de önemlidir. Belirli konularda görüş ortaya koymadan önce, konu ile ilgili çok yönlü bir incelemenin hiçbir baskı altında kalmadan yapılabilmesi gerekmektedir. Yön'ün görüşleri kadar "sorgulayıcı/şüpheli" bakış açısı da oldukça önemlidir. Her ne kadar muhalefette yer alsa dahi ülke içinde ciddi bir ivme ve sempati kazanmış, öngörülerini o dönemin muhalefetine temel argümanları haline gelmiştir.

İkinci konu, Yön'ün "bağımsızlık" ilkesini temel alan anti-emperyalist söylemidir. Yön'ün sosyalist kimliği sebebiyle "anti-emperyalist" söylemin "dış" bağlantılı olduğu iddiaları oldukça yaygın olmakla birlikte bu söylemin Kurtuluş Savaşı sürecinden alınan referanslar ile oluşturulduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bilindiği gibi, Kurtuluş Savaşı süreci oldukça dengeli ve aktif bir dış politika sürecidir. İzlenen bu politikanın temelinde ise "bağımsız" bir devlet kurabilme hedefi bulunmaktadır. Bu "bağımsızlık" yalnızca ülke içinde değil, komşu coğrafyalarda da yankı bulan bir kavram olmuş ve sömürgecilğe karşı verilen mücadelede Mustafa Kemal, önemli bir anti-emperyalist figür olarak ortaya çıkmıştır. 2. Dünya Savaşı sonrası Orta Doğu, Afrika ve Asya ülkelerinde ortaya çıkan bağımsızlık hareketleri, Türkiye'nin kuruluş sürecinde yaşadığı savaşın gerekçeleri ile benzerlikler taşımakta ve bu bölgelerde kazanılan başarılar Türkiye'nin alternatif seçeneklere olan ihtiyacı sebebiyle Yön Dergisine konu olabilmektedir. Üçüncü dünya ülkeleri olarak adlandırılan ülkelerin Yön'ün pek çok sayısına konu olması hem kendi görüşlerini

destekleyebilmek için argüman olarak kullanılmakta hem de Türkiye'nin izlemesi gereken dış politika konusunda öneriler sunmaktadır. Yön Dergisinin ismine bakıldığı zaman bu ismin tesadüfen seçilmediğini de söylememiz mümkündür. Yön, Türkiye'nin Atatürk dönemi sonrasında değişen sürece bir tepki olarak "yönünü" belirleme misyonu üstlenmiştir. Dünya genelinde sömürgecilğe karşı gelişen pek çok eylemin dergi bünyesinde detaylı bir şekilde incelenmesinin en önemli sebebi yukarıda da bahsedildiği gibi bu misyona paralel olarak bu eylemlerin bir "örnek" olarak sunulabilmesi ve Türkiye'ye bir "yön" verilebilmesidir.

Bir diğer konu ise Nasır merkezli irdelenen bir Orta Doğu ve silahlı kuvvetlere atfedilen rol ile ilgilidir. Yön'ün Orta Doğu politikası, Nasır'ın eyleminin ve ideolojisinin daha çok ön plana çıkarılması ile şekillenmektedir. Bunun en önemli sebeplerinden biri ise Nasır'ın yalnızca Mısır özelinde bir figür olmaması, farklı bir lider olarak dünya genelinde bir üne sahip olmasıdır. Bu ünü sağlayan en önemli gelişme ise Nasır'ın iki kutuplu dönemde ülkelerin kamplara bölünmesine karşı tepki olarak ortaya çıkan ve Bandung Konferansı ile özdeşleşen "Bağılantısızlar Hareketi"nin liderlerinden birisi olmasıdır. Nasır, ABD politikalarına karşı "milli" bir tavır koymakla birlikte, uyguladığı "sosyalist" nitelikli politikalara rağmen Sovyetlere karşı da bir tavır geliştirmiştir. Dış politikasında "tam bağımsızlık" ilkesini savunan Nasır sadece Mısır'ın değil, jeostratejik konumu itibarıyla Orta Doğu'nun ve Afrika'nın geleceğini de etkileme yeteneğine sahip bir lider haline gelmiştir. Kapitalist olmayan kalkınma yolunu tercih eden ve millileştirme projeleri ile Mısır'ın ivme kazanmasında önemli bir rol oynayan Nasır, Mustafa Kemal'in hedeflerini Mısır ölçeğinde gerçekleştiren bir lider gibi görüldüğü için büyük bir dikkatle incelenmiştir.

Orta Doğu meselesi irdelenirken yalnızca o dönemin günceline ait konular değil temelde var olan bir "kimlik" problemine de işaret edilmektedir. Yön'ün sayfalarında yer verildiği gibi Orta Doğu meselesi Türk-Arap ilişkilerindeki sorunların bir yansıması olarak da görülmüş ve iki toplum arasındaki tarihi husumetlerin güncel ilişkilere yansıdığı ortaya konmuştur. Orta Doğu'ya bakış açısı yalnızca o dönemin sorunlarını çözmeyi değil bütünüyle Türkiye ile Orta Doğu ülkeleri arasındaki problemleri ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. Türk yöneticilerin "Batılılaşma" adı altında Araplara ve Müslümanlığa yabancılaşması, Kurtuluş Savaşı'nda Arapların tutumu vb. gerekçelerle bozulan Türk-Arap ilişkilerinin düzelmesi, yöneticilerin yanlış tercihlerinin ötesine geçebilmek doğru orantılı hale getirilmeye çalışılmıştır. Bunun yanı sıra İslamiyet ile sosyalizmin ortak yanlarının ortaya çıkarılabilmesi ve Orta Doğu toplumları ile yalnızca eylemsel değil ideolojik birlik sağlamak için de bir zemin oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu ideolojik birlikteliğin temel referansı çoğu zaman dolaylı olarak ifade edilse de

Mustafa Kemal'dir. Çünkü milli burjuvazi oluşturulmak suretiyle sömürgeci güçlere karşı bağımsız bir ekonomi kurmak ve kapitalist olmayan bir kalkınma yolu ile büyüme Mustafa Kemal'in Türkiye için öngördüğü kalkınma yoluyla büyük ölçüde benzerlikler göstermektedir. Mustafa Kemal'in öngördüğü kalkınma modeline benzer bir modelin Türkiye dışındaki ülkelerde başarıya ulaşması ve bu ülkelerin göreceli ve geçici de olsa bir "bağımsızlık" süreci yaşaması Yön tarafından büyük bir heyecanla karşılanmıştır. Yön, Orta Doğu'daki kalkınma modelleri üzerinden Türkiye için yeniden "Mustafa Kemal" mesajını vermektedir.

Sonuç

Yön Dergisi, 1960'lı yılların değişen ortamında bu değişimin öncüsü niteliğine sahip önemli bir birikimdir. Bulunduğu dönem itibariyle sınırları oldukça sert çizilen ve konuşulması o tarihe kadar mümkün olmayan NATO üyeliği ve Türk-Amerikan ilişkilerini sadece sloganlar ile değil pek çok belge ve tarihsel gerçekle eleştirmiş ve ülke içinde muhalif bir duruşun ortaya çıkmasında önemli bir rol üstlenmiştir. Sosyalist bir kimliğe sahip olmakla birlikte "milliyetçilik" kavramına da yeni bir bakış açısı kazandırmış ve gerçek milliyetçiliğin sosyalist olmak ile çelişmediğini ortaya koymuştur. "Kapitalist olmayan yol"u temel alan kalkınma modelleri sosyalist bir temele dayandığı kadar ulusal değerleri merkeze almakta ve aslında pür bir sosyalizme de alternatif üçüncü bir yol önermektedir. Bu hedefe ulaşmanın temel gayesi ise "bağımsız" bir devlet olabilmektir. Bağımsızlık kavramı da tıpkı NATO üyeliğinde olduğu gibi Atatürk dönemi sonrasında 27 Mayıs dönemine kadar net bir karşılık bulabilmiş değildir. 1939 yılından itibaren kurulan ittifaklar, dünya savaşı ve beraberinde Batı kampının resmi yollarla tercih edilmesi, dış politikada "bağımsızlık" kavramının tanımlanmasını geciktirmiştir. Yön Dergisi bu anlamda Kurtuluş Savaşı sürecinde ortaya çıkan "anti-emperyalist" söylemi yeniden gündeme getirerek alternatif bir siyasi anlayışın ortaya çıkmasına da sebep olmuştur. Hatta bu durum derginin söylemleri itibariyle bir alternatif yaratma değil "öz"e dönüşü işaret etmektedir.

Tüm dünyada olduğu gibi Orta Doğu coğrafyasında belirtilen bu kalkınma yolunu önemli ölçüde uygulayan ve çeşitli başarılar elde eden devletleri tespit etmek ve gelişim modellerini detaylarıyla incelemek suretiyle Türkiye'nin "yön"ünü tayin etme çabası içine girmişlerdir. Mısır lideri Nasır'ın faaliyetlerinin esas alındığı bu model, Yön'ün Orta Doğu'ya bakışını belirleyen en temel faktördür. Burada Yön'ü farklı kılan konu ise silahlı kuvvetlerin "ilerici" rolüne atıf yapmak suretiyle amaca ulaşabilmek için ordunun tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de bir misyon üstlenmesi gerektiğini ortaya koymasındır. Yön'ün örnek ya da model olarak gösterdiği devletlerde silahlı kuvvetlerin sömürgeci güçlere karşı bağımsızlığı gerçekleştirme yönündeki etkileri bu anlayışın oluşmasını sağlayan en önemli

etkenlerden birisi olmuştur. Yön'ün Orta Doğu'yu incelerken güncel problemleri çözenin yanısıra Türk ve Arap toplumları arasında kalıcı bir işbirliği ortamının sağlanması için çalışması da Yön'ün Orta Doğu çalışmalarının en önemli boyutu haline gelmiştir. Orta Doğu'da yaşanan gelişmeler Yön için bir "yön" haline gelmiş ve Mustafa Kemal ortak paydasında toplumların karşılıklı işbirliği sürecine girerek bölgede sömürgeci güçlere karşı bağımsızlık mücadelesinin kazanılması Yön'ün temel hedefi olmuştur.

Kaynakça

Ahmad F (2007). Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980). İstanbul: Hil Yayınları.

Aksoy M (1965). Amerikalıların Madenlerimize El Koyma Manevraları. Yön, 146, 8-9.

Atılğan G (2007). Türkiye Sosyalist Hareketinde Anti-Emperyalizm ve Bağımsızlıkçılık (1920-1970), İçinde: M Gültekingil (der), Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 8: Sol, İstanbul: İletişim Yayınları, 661-704.

Atılğan G (2008). Yön-Devrim Hareketi: Kemalizm ile Marksizm Arasında Geleneksel Aydınlar, İstanbul: Yordam Kitap.

Atılğan G (2009). Sosyalist Milliyetçilik Söylemi (Türkiye, 1961-1968): Temeller, Ayrılıklar, SBF Dergisi, 64/3, 1-26.

Avcioğlu D (1963). Füzeler Kalkarken. Yön, 59, s. 3.

Avcioğlu D (1965a). Milli Kurtuluş Savaşları ve Amerika. Yön, 142, s. 3.

Avcioğlu D (1965b). Türkiye'deki Amerikan Üsleri. Yön, 139, 9.

Avcioğlu D (1965c). Yabancı Sermaye Saltanatı. Yön, 92, 17.

Avcioğlu D (1966a). Çağımızda Ekonomik Bağımsızlık Mücadelesi: Mısır Örneği, Yön, 189, 9.

Avcioğlu D (1966b). İslam Paketi ve Türkiye. Yön, 179, 9.

Aydınöğlü E (2007). Türkiye Solu 1960-1980. İstanbul: Versus Kitap.

Aydoğan, M. (2004). Yeni Dünya Düzeni, Kemalizm ve Türkiye. İstanbul: Umay Yayınları.

Barkın E (2011). Yön Dergisi Yazılarında Demokrasi Anlayışı. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Atagenç Ö (2012). Yön Dergisi'nde Anti-Emperyalist Söylem ve Orta Doğu. *Mülkiye Dergisi* 36(3), 33-59.

- Berkes N (1965). 'Sosyalizm ve İslamiyet' Üzerine. Yön, 135, 16.
- Berkes N (1966). Arap Dünyası Uyanıyor Mu?. Yön, 157, 10.
- Çakmak H (2008). Dönemin Dış Politika Sorunları. İçinde: H Çakmak (der) Türk Dış Politikası 1919-2008, Ankara: Barış Platin Yayınları, 569-571.
- Değer E (2005). Oltadaki Balık Türkiye. İstanbul: Otopsi Yayınları.
- Dikici M (2007). Yön Dergisi ve Türk Dış Politikası. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erhan Ç (2003). ABD ve NATO'yla İlişkiler. İçinde: B Oran (der), Türk Dış Politikası Cilt 1: 1919-1980, İstanbul: İletişim Yayınları, 681-715.
- Erol M S (2008). İsmet İnönü Hükümeti Dış Politikası. İçinde: H Çakmak (der), Türk Dış Politikası 1919-2008, Ankara: Barış Platin Yayınları, 572-576.
- Gönlübol M ve Sar C (1996). İkinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Türk Dış Politikası: 1945-1965 Dönemi. İçinde: M Gönlübol vd. (der), Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995), Ankara: Siyasal Kitabevi, 191-334.
- Hasgüler M (t.y.) Kadim Kahire'den Kadim Lefkoşa'ya. <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=1959>. Son erişim tarihi: 15.12.2011
- Macar E (2002). Doğan Avcioğlu. İçinde: A İnel (der), Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 2: Kemalizm, İstanbul: İletişim Yayınları, 162-169.
- Mansur F (1962a). Toprak Reformunu Nehru Nasıl Gerçekleştiriyor?. Yön, 5, 15.
- Mansur F (1962b). Nehru'nun Sosyalizmi. Yön, 7 Mart 1962, 12, 17.
- Martin K (1962). Nasır, Mısır Sosyalizmini Anlatıyor. Yön, 7, 19.
- Oğuz İ H (1962). Sosyalizm ve Milliyetçilik. Yön, 31, 7.
- Oran B (2003). Dönemin Bilançosu. İçinde: B Oran (der), Türk Dış Politikası Cilt 1: 1919-1980, İstanbul: İletişim Yayınları, 651-680.
- Özakıncı C (2005). Türkiye'nin Siyasi İntiharı Yeni-Osmanlı Tuzağı. İstanbul: Otopsi Yayınları.
- Özdemir H (1997). Siyasi Tarih 1960-1980. İçinde: M Tunçay vd. (der), Türkiye Tarihi 4: Çağdaş Türkiye 1908-1980, İstanbul: Cem Yayınevi, 191-215.
- Öztürk O M (2004). Dış Politikada Kriz Yönetimi. Ankara: Odak Yayın.

- Pamukçu S (1962). Günümüzün Uluslararası Hukuk Düzeninde Asya-Afrika Ülkelerinin Rolü. Yön, 45, 16.
- Rouleau E (1967). Orta Doğuda Emperyalist Oyunlar. Yön, 217, 12-13.
- Selçuk İ (1962). Nasır'a Övgü. Yön, 28, 6.
- Soysal M (1963). Dış Politika ve Parlamento. Yön, 57, 6.
- Soysal M (1965). Yalnızlık. Yön, 143, 3.
- Şener M (2010). Türkiye Solunda Üç Tarz-ı Siyaset: Yön, MDD ve TİP. İstanbul: Yordam Kitap.
- Tunçkanat H (1967). Milli Savunma Stratejimiz Değiştirilmelidir. Yön, 202, 8-9.
- Tümer M (1961). Nasır'ın Sosyalizmi. Yön, 1, 19.
- Ülman H (1962). Dış Politikamızın Değişkenleri: II. Yön, 26, 16.
- Yön (1962a). Asya Sosyalizminin Milliyetçi Kaynağı. 12, 16.
- Yön (1962b). Bindokuzyüzaltmışiki. 5, 6.
- Yön (1962c). Cezayir'de Sosyalizm: FLN'nin Ana Programı. 42, 13.
- Yön (1962d). Dış Durum. 10, 17.
- Yön (1962e). Irak: 14 Temmuz'un Devamı. 9, 10-11.
- Yön (196f). Kıbrıs: Cinayetler. 20, 15.
- Yön (1962g). Küveyttteki Entrikalar. 5, 19.
- Yön (1963). Suriye: Birlik, Hürriyet ve Sosyalizm. 65, 12-13.
- Yön (1965). General De Gaulle'ün Milliyetçi Politikası. 141, 7-8.
- Yön (1966). Tehlike Çanlarını Çalıyoruz: Müslüman Kardeşler Örgütü. 180, 9.
- Yön (1967). NATO'ya Girişimizin 15 inci Yılında NATO Uğruna Kıbrıs Elden Gidiyor!. 203, 4-5.
- Yurtsever H (2008). Yükseliş ve Düşüş: Türkiye Solu 1960-1980. İstanbul: Yordam Kitap.